

ปัญหากฎหมายภายหลังในการปลดล็อกกัญชาทำให้ได้โดยเสรี¹

อรณิชา ชัยสุริยะ²

จากการศึกษาเกี่ยวปัญหากฎหมายภายหลังในการปลดล็อกกัญชาทำให้ได้โดยเสรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงแนวคิดทฤษฎีประวัติความเป็นมาของกัญชา ข้อกฎหมายเกี่ยวกับการนำกัญชามาใช้ประโยชน์ตามร่างพระราชบัญญัติกัญชา กัญชง ปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับการนำกัญชามาใช้ประโยชน์และเพื่อหาข้อเสนอแนะปรับปรุงพัฒนาร่างพระราชบัญญัติกัญชา กัญชง ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาได้รับความรู้ความเข้าใจว่าการที่ปลดล็อกกัญชาออกจากยาเสพติดให้โทษนั้นได้อ้างอิงแนวความคิดการลดทอนความผิดทางอาญาที่เมื่อการกระทำหรืองดเว้นการกระทำอันเป็นการละเมิดต่อกฎหมายหรือกฎหมายที่มีโทษทางอาญาที่บัญญัติโดยรัฐเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมซึ่งอาชญากรรมจะมีความแตกต่างกันออกไปตามกฎหมายในแต่ละยุคสมัยคั้งนั้น สิ่งที่เป็นอาชญากรรมในสังคมหนึ่งแต่อาจจะไม่เป็นอาชญากรรมในอีกสังคมหนึ่งการเสพกัญชาในประเทศไทย ณ ปัจจุบัน ไม่เป็นอาชญากรรมแล้วเนื่องจากไม่ใช่ยาเสพติดอีกต่อไปเช่นเดียวกับการเสพกัญชาไม่เป็นอาชญากรรมในร้านกาแฟของประเทศเนเธอร์แลนด์และมลรัฐโคโลราโดของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น โดยผลจากการที่นำหลักการลดทอนความผิดอาญาทำให้ช่วยปัญหานักโทษที่แออัดในเรือนจำได้

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าปัญหากฎหมายภายหลังในการปลดล็อกกัญชาทำให้ได้โดยเสรี โดยมีปัญหาดังสรุปได้ ดังต่อไปนี้

จากการศึกษาปัญหาร่างพระราชบัญญัติ กัญชา กัญชง³ ขัดต่อกฎหมายยาเสพติดระหว่างประเทศ เมื่อวิเคราะห์จากตัวร่างฯแล้วจะพบปัญหาข้อกฎหมายโดยมาตรา 3 ของร่าง ฯ บัญญัติไว้ว่า “ให้กัญชา กัญชงตามพระราชบัญญัตินี้ไม่ถือเป็นยาเสพติดให้โทษตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติด หรือประมวลกฎหมายยาเสพติด” ขัดกับกฎหมายยาเสพติดระหว่างประเทศคืออนุสัญญาเดี่ยวว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ ฯ ตามข้อ 28 ที่กำหนดให้ภาคีออกมาตรการควบคุมกัญชา ดังนี้

“ 1) หากภาคีจะอนุญาตให้ปลูกพืชกัญชาเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์กัญชาหรือยาง กัญชาจะต้องปฏิบัติตามข้อ 23 มาตรการควบคุมฝิ่น

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหากฎหมายภายหลังในการปลดล็อกกัญชาทำให้ได้โดยเสรี โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์จุฑา วงศ์ทองสรรค์ และ คณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐสันตาสว่าง และ รองศาสตราจารย์ประเทือง ธนิยผล

²นักศึกษาศรีปริญญโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดเชียงใหม่) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

³คณะกรรมการวิสามัญ,ร่างพระราชบัญญัติ กัญชา กัญชง พ.ศ.... [Online], Available URL: ร่างพรบ.กัญชา+กัญชง_2.pdf, 2565.

2) อนุสัญญานี้ไม่ครอบคลุมถึงการปลูกพืชกัญชาเพื่อวัตถุประสงค์ในทาง อุตสาหกรรม (เส้นใยและ เมล็ด) หรือเพื่อเป็นพืชสวน (Horticultural)

3) ภาคิจจะต้องรับเอามาตรการในการควบคุมที่จำเป็นเพื่อป้องกันการใช้กัญชาในทางที่ผิดและการค้า กัญชาโดยผิดกฎหมายในส่วนของใบกัญชา ” แต่ร่างพระราชบัญญัติ ฯ นั้นให้กัญชาไม่เป็นยาเสพติดให้ โทษซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาในระหว่างประเทศได้เพราะกฎหมายยาเสพติดระหว่างประเทศนั้นกัญชายังถือเป็นยาเสพติด อีกทั้งบทบัญญัติต่างๆในร่างพระราชบัญญัติกัญชา ฯ นั้นขัดต่อวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาเดี่ยว ฯ ที่การอนุญาตให้กัญชานั้นต้องเป็นไปเพื่อการแพทย์เท่านั้น แต่ตามมาตรา 15 นั้นผู้ใดที่ต้องการปลูกกัญชา ต้องขออนุญาตโดยถึงแม้จะกำหนดวัตถุประสงค์ของการปลูกไว้ในมาตรา 15/2 ที่ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ ทางการแพทย์ แต่หากกระทำการฝ่าฝืนมาตรา 15/2 ตัวร่าง ฯ ไม่ได้มีบทกำหนดโทษกรณีฝ่าฝืนซึ่งอาจทำให้ผู้ ได้รับอนุญาตปลูกกัญชานำกัญชาไปใช้เพื่อนันทนาการในครอบครัว และมาตรา 15 ไม่ได้กำหนดเงื่อนไข ของผู้ขอใบอนุญาตว่าต้องเป็นผู้ที่มีความจำเป็นต้องใช้กัญชาเพื่อรักษาโรคเท่านั้น อีกทั้งปัญหาเรื่องสถานที่ การเพาะปลูกกัญชาตามมาตรา 20/6 (2) เมื่อไปดูกฎหมายของต่างประเทศแล้วยังมีการควบคุมไม่เพียงพอ เพื่อป้องกันบุคคลอื่นนอกจากผู้ได้รับอนุญาตปลูกนำกัญชาไปใช้และการที่ไม่มีบทบัญญัติกำหนดระยะ สถานที่ขายกัญชาให้ห่างจากสถานที่ห้ามขายกัญชาตามมาตรา 37/4 เช่น โรงเรียนซึ่งมีเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มเปราะบางที่ต้องอยู่ห่างจากไกลจากกัญชาให้มากที่สุด และการให้อำนาจรัฐมนตรีตามมาตรา 37/5 ในการกำหนดเขตสถานที่ปลูกกัญชาได้ซึ่งเป็นการเปิดช่องให้ใช้กัญชาเพื่อนันทนาการ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ขัด ต่อวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาเดี่ยว ฯ ที่ต้องใช้กัญชาเพื่อการแพทย์และประเทศที่เป็นภาคีต้องมีมาตรการ ควบคุมไม่ให้นำไปใช้เพื่อนันทนาการ

ประเด็นปัญหาที่สองร่างพระราชบัญญัติกัญชา กัญชง ไม่มีกฎหมายกำหนดปริมาณการครอบครอง กัญชาในที่สาธารณะ เนื่องจากมาตรา 15 วรรคแรก บัญญัติไว้ว่า “ผู้ใดประสงค์จะเพาะปลูกกัญชาหรือกัญชง หรือผลิต นำเข้า ส่งออก หรือขายกัญชา กัญชง หรือสารสกัด ต้องได้รับใบอนุญาตจากผู้อนุญาต” เมื่อ วิเคราะห์แล้วไม่มีบทบัญญัติหากผู้ได้รับอนุญาตขายกัญชาหรือสารสกัดของกัญชาว่าการจำหน่ายต่อครั้งนั้น ควรจำกัดเท่าไรเมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ เช่น รัฐโคโลราโด ประเทศเนเธอร์แลนด์มีการ จำกัดการครอบครองกัญชาไว้ การไม่มีการจำกัดปริมาณหากมีการเสพกัญชาในปริมาณที่มากย่อมส่งผลต่อ ร่างกายของผู้เสพโดยมีอาการมึนเมาซึ่งอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมและผู้ที่อยู่ร่วมในสังคม โดยมีเพียง ห้ามขายกัญชา หรือสารสกัด หรืออาหารตามกฎหมายว่าด้วยอาหารที่มีกัญชา ให้แก่บุคคลซึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปี หรือ สตรีมีครรภ์ หรือ สตรีที่ให้นมบุตรตามมาตรา 37 เพียงเท่านั้นตามมาตรา 37 วรรคหนึ่งบัญญัติไว้ ว่า “ห้ามผู้ใดขายกัญชา กัญชง สารสกัด หรืออาหารตามกฎหมายว่าด้วยอาหารที่มีกัญชา กัญชง หรือสาร สกัด เป็นวัตถุติด หรือส่วนประกอบ ไม่ว่าจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ในทางการค้าหรือให้โดยมีสิ่งตอบแทน หรือผลประโยชน์อื่นหรือไม่ก็ตาม แก่บุคคลดังต่อไปนี้..”

ประเด็นปัญหาที่สามของร่างพระราชบัญญัติกัญชา กัญชง ไม่มีมาตรการควบคุมเรื่องหีบห่อบรรจุ ถิ่นภัณฑ์และฉลากคำเตือนบนสินค้ากัญชา เนื่องจากมาตรา 37 วรรคสองบัญญัติไว้ว่า “ให้ผู้ขายมีหน้าที่ติดปิด

ประกาศหรือแจ้ง ณ สถานที่ขาย หรือผ่านช่องทางการขายให้ทราบถึงข้อห้ามขายแก่บุคคลตามวรรคหนึ่ง รวมทั้งคำเตือนในการบริโภค ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่รัฐมนตรีว่าโดยความเห็นชอบขอคณะกรรมการ” โดยกำหนดหน้าที่ของผู้ขายเพียงให้ปิดประกาศหรือแจ้ง ณ สถานที่ขายเกี่ยวกับการห้ามขายแก่เด็กและเยาวชนเท่านั้นทั้ง ๆ ที่กัญชาเป็นผลิตภัณฑ์อันตรายต่อสุขภาพเช่นเดียวกับบุหรี่ที่ต้องมีการควบคุมหีบห่อ และฉลากของผลิตภัณฑ์

ประเด็นปัญหาที่สื่เจ้าพนักงานตำรวจไม่ได้เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ของร่างพระราชบัญญัติกัญชา กัญชง เนื่องจากมาตรา 5 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขเป็นผู้มีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ที่บัญญัติไว้ว่า “ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้และให้มีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่กับออกกฎกระทรวงกำหนดค่าธรรมเนียมไม่เกินอัตราท้ายพระราชบัญญัตินี้ลดหรือยกเว้นค่าธรรมเนียม และกำหนดกิจการอื่น รวมทั้งออกประกาศเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้” โดยรัฐมนตรีมาจากกระทรวงสาธารณสุขโดยพนักงานเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่ดูแลเรื่องเหตุรำคาญจากกลิ่นควันกัญชา ต้องไปดูตามพระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ว่าผู้ใดเป็นเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจ ซึ่งปัจจุบันหลังจากการปลดล็อกกัญชาเสรีมีประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากควันกัญชา เมื่อกัญชาไม่ยาเสพติด ประชาชนไม่สามารถแจ้งความร้องทุกข์ต่อเจ้าพนักงานตำรวจได้ โดยเหตุเดือดร้อนรำคาญจากควันกัญชา กัญชงนั้นได้มีประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง กำหนดให้การกระทำให้เกิดกลิ่น หรือควันกัญชา กัญชง หรือพืชอื่นใด เป็นเหตุรำคาญ พ.ศ. 2565 ที่อาศัยอำนาจพระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ.2535 โดยเจ้าพนักงานที่ประชาชนสามารถแจ้งเหตุรำคาญได้นั้นคือเจ้าพนักงานสาธารณสุข ซึ่งหากให้เจ้าพนักงานตำรวจมีอำนาจแก้ไขปัญหาเหตุเดือดร้อนรำคาญจากควันกัญชาได้ ประชาชนผู้ได้รับความเดือดร้อนจะได้รับประโยชน์เนื่องจากเจ้าพนักงานตำรวจเปิดทำการตลอด 24 ชั่วโมง ทำให้ประชาชนผู้ได้รับความเดือดร้อนได้รับการดูแลจากภาครัฐได้อย่างรวดเร็ว

จากการศึกษาค้นคว้าปัญหากฎหมายภายหลังในการปลดล็อกกัญชาทำให้ได้โดยเสรีตามร่างพระราชบัญญัติ กัญชา กัญชง ผู้ศึกษาพบว่ามีข้อเสนอแนะคือ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ปัญหาให้ร่างพระราชบัญญัติ กัญชา กัญชงที่ขัดต่อกฎหมายระหว่างประเทศ ต้องมีการแก้ไขมาตราเพื่อไม่ให้ขัดกับกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งก็คืออนุสัญญาเดี่ยวฯ โดยต้องบัญญัติมาตราให้สอดคล้องกับการที่ประเทศไทยไปลงนามเป็นภาคีของอนุสัญญาดังนี้ “ มาตรา 3 ให้กัญชา กัญชงตามพระราชบัญญัตินี้ถือเป็นยาเสพติดให้โทษตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติด หรือประมวลกฎหมายยาเสพติด” เพราะเนื่องจากอนุสัญญาเดี่ยวฯนั้นกัญชายังถือเป็นยาเสพติด โดย ดอกกัญชา ขางกัญชา สารสกัด และ หิงเจอร์ของกัญชาซึ่งเป็นส่วนประกอบของต้นกัญชา โดยทุกส่วนของกัญชายังมิได้ถูกถอดจากยาเสพติดตามอนุสัญญาเดี่ยวฯแต่อย่างใด โดยกำหนดการใช้กัญชาไว้ในตัวร่างฯ โดยต้องล่อกับวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาที่ให้ใช้และจะต้องมีการขออนุญาตปลูก มีมาตรการป้องกันปราบปรามการค้ากัญชาผิดกฎหมาย และมีมาตรการป้องกันการบริโภคใบกัญชาที่ไม่เหมาะสมตาม Article 28 ของอนุสัญญาฯ และจำกัดการใช้จำกัดการใช้สำหรับทางการแพทย์และทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น และต้องกำหนดบทลงโทษหากมีผู้กระทำ

การฝ่าฝืนมาตรา 15/2 ของร่างพระราชบัญญัติฯ โดยต้องเพิ่มเติมบทบัญญัติในหมวด 11 บทกำหนดโทษกรณีทำการฝ่าฝืนมาตรา 15/2 เพราะมาตรา 15/2 เป็นมาตราที่ต้องให้ความสำคัญเพราะจะเป็นการควบคุมให้มีการขายกัญชาโดยมีการคำนึงเพื่อให้เป็นประโยชน์ในทางแพทย์เท่านั้นเพื่อให้เกิดความเกรงกลัวการถูกลงโทษและไม่กล้ากระทำความผิด

2. ข้อเสนอแนะปัญหาร่างพระราชบัญญัติ กัญชา กัญชง ไม่มีกฎหมายกำหนดปริมาณการครอบครองกัญชาในที่สาธารณะเพิ่มเติมบทบัญญัติในร่างพระราชบัญญัติ กัญชา กัญชง โดยบัญญัติจำกัดการปริมาณการครอบครองกัญชาโดยบัญญัติเพิ่มเติมไว้ในมาตรา 15 โดยกำหนดเพิ่มเติมวรรคสี่ “ผู้ได้รับใบอนุญาตตามวรรคหนึ่งและวรรคสองในการขายกัญชา กัญชง หรือสารสกัด ปริมาณกัญชากัญชงหรือสารสกัดที่อนุญาตให้ขายได้นั้นให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในกฎกระทรวง” โดยออกกฎกระทรวงอาศัยอำนาจตามมาตรา 15 วรรคสี่จำกัดปริมาณการจำหน่ายกัญชา กัญชงและสารสกัดโดยห้ามขายกัญชาในปริมาณที่สูงเกินกว่า 5 กรัม ต่อการซื้อขาย 1 ครั้ง⁴ โดยนำนโยบายของประเทศเนเธอร์แลนด์มาปรับใช้กับกฎหมายของประเทศไทย

3. ข้อเสนอแนะปัญหาร่างพระราชบัญญัติกัญชา กัญชงไม่มีมาตรการควบคุมเรื่องหีบห่อบรรจุภัณฑ์และฉลากคำเตือนบนสินค้ากัญชามีการบัญญัติเพิ่มเติมในมาตรา 37 โดยเพิ่มเติมวรรคห้าโดยบัญญัติไว้ว่า “มาตรการควบคุมเรื่องหีบห่อบรรจุภัณฑ์และฉลากคำเตือนบนสินค้ากัญชาให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ ” โดยการออกประกาศเป็นกฎหมายลำดับรองเพราะเป็นมาตรการที่จำเป็นอย่างมากสำหรับการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่อันตรายต่อสุขภาพโดยนำมาตรการควบคุมฉลากบุหรี่มาใช้

4. ข้อเสนอแนะปัญหาเจ้าพนักงานตำรวจไม่ใช่เจ้าพนักงานตามร่างพระราชบัญญัติ กัญชา กัญชง ดังนั้นเห็นควรให้เจ้าพนักงานตำรวจมีอำนาจในการดำเนินคดีและรับแจ้งเหตุร้องทุกข์ตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง กำหนดให้การกระทำให้เกิดกลิ่น หรือควั่นกัญชา กัญชง หรือพืชอื่นใด เป็นเหตุรำคาญ พ.ศ. 2565 เพื่อให้ประชาชนที่ถูกระทบสิทธิจากควั่นกัญชา สามารถมีทางเลือกในการแจ้งเจ้าพนักงานสาธารณสุขและเจ้าพนักงานตำรวจ เนื่องจากเจ้าพนักงานตำรวจสามารถปฏิบัติงานได้ตลอด 24 ชั่วโมง ซึ่งทำให้ประชาชนผู้ได้รับเหตุเดือดร้อนรำคาญเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางปกครองได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้นเพื่อให้เกิดมาตรการทางปกครองที่มีประสิทธิภาพ โดยอาศัยอำนาจมาตรา 5 ของร่างพระราชบัญญัติกัญชา กัญชงให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขที่แต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ โดย

⁴Government of the Netherlands, **Why Are Coffee Shops Allowed to Sell Soft Drugs in the Netherlands?**, อ้างถึงใน ชลิดา อุบุญญ์, “สถานะทางกฎหมายและมาตรการควบคุมเพื่อใช้ประโยชน์จากกัญชา/กัญชงของประเทศไทย,” (นิตยสารสุขบัญญัติ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2561), หน้า183-185.

⁵Government of the Netherlands, **Toleration policy regarding soft drugs and coffee shops** [Online], Available URL: <https://www.government.nl/topics/drugs/toleration-policy-regarding-soft-drugs-and-coffee-shops>, n.d.

ออกประกาศให้เจ้าพนักงานตำรวจเป็นเจ้าพนักงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการรับแจ้งและดำเนินการในเรื่องดังกล่าวได้

เอกสารอ้างอิง

- กรกช ชีระปัญญา. “การนำนโยบายและมาตรการของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในการลดทอนความเป็นอาชญากรรมของคดียาเสพติดมาใช้ในประเทศไทย.” วารสารกระบวนการยุติธรรม 10, 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2560): 48.
- ชลิดา อุปัญญา. “สถานะทางกฎหมายและมาตรการควบคุมเพื่อใช้ประโยชน์จากกัญชา/กัญชงของประเทศไทย.” นิตยสารเศรษฐกิจบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2561.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง กำหนดให้การกระทำให้เกิดกลิ่น หรือควันกัญชา กัญชง หรือพืชอื่นใดเป็นเหตุรำคาญ พ.ศ.2565.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ระบุชื่อยาเสพติดให้โทษในประเภท 5 พ.ศ. 2565.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขการแสดงฉลากและข้อความในฉลากของบุหรี่ซิการ์เรต.
- ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ.2564
- พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ.2535.
- พิธีแก้ไขอนุสัญญาเดี่ยวว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ ค.ศ.1961, 1972.
- ร่างพระราชบัญญัติกัญชา กัญชง.
- สำนักวิชาการสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, มาตรการควบคุมการปลูกและการใช้กัญชาในครัวเรือน กรณีศึกษา รัฐโคโลราโดสหรัฐอเมริกา [Online], Available URL: <https://www.oncb.go.th/ncsmi/cannabis5/.pdf>, 2560 (กุมภาพันธ์)
- อนุสัญญาว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ ค.ศ.1961.
- อนุสัญญาว่าด้วยวัตถุที่ออกฤทธิ์ ต่อจิตและประสาท ค.ศ. 1971 (Convention on Psychotropic Substances, 1971).
- อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. 1988 (United Nations Convention against Illicit Trafficking in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, 1988).
- อุมมากัญญ์ ไกรฤกษ์. “กฎหมายเกี่ยวกับการใช้กัญชาเพื่อประโยชน์ทางการแพทย์.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2563.
- อุมมากัญญ์ ไกรฤกษ์. “สถานะทางกฎหมายและมาตรการควบคุมเพื่อใช้ประโยชน์ จากกัญชา/กัญชงของประเทศไทย.” นิตยสารเศรษฐกิจบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2561.

Colorado Constitution of 1876, 2017. SECTION 16 PERSONAL USE AND REGULATION OF
MARIJUANA

Narcotic Drugs Act 1967.

Opium Act.